

3. Конституційний закон про відносини між законодавчою та виконавчою владами Республіки Польща та про місцеве самоврядування від 17.10.1992 // Конституції нових держав Європи та Азії: - К.: Укр. Прав. Фундація, Вид-во "Право", 1996. – С. 233-264.
4. Зеленько Г.І. «Навздогінна» модернізація: досвід Польщі та України. Монографія / Г. Зеленько. – К., Критика, 2003. – 215 с.
5. Шаповал В. "Конституційний дизайн" України: сучасний стан та перспективи розвитку / В. Шаповал // Перша сесія Української школи політичних студій 17-19 лютого, 2006. – [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://usps.parliament.org.ua/uploads/docs/Shapoval_checked.doc.
6. Мартинюк Р. Система стримувань і противаг в умовах раціоналізованого парламентаризму та перспективи його утвердження в Україні / Р. Мартинюк // Національний університет "Острозька академія". Наукові записки. (Серія "Право"). – 2006. – Випуск 7. – С. 43-54.
7. Кукуруз О.В. Парламентська більшість та опозиція в Сеймі Республіки Польща / О.В. Кукуруз // Політичний менеджмент. – 2008. – №6. – С. 79 – 89.
8. Загривенко В.Б. Парламентські політичні партії в умовах трансформації політичної системи [Текст] / В.Б. Загривенко // Нова парадигма. Філософія. Політологія. Соціологія : журнал наукових праць. Вип. 74. - Київ : НПУ, 2008. – С. 83.
9. Павлова Л.І. Формування коаліційного потенціалу парламентських фракцій в Україні [Текст] / Л.І. Павлова // Гілея. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки : Наук. вісник : зб. наук. праць. - К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. – Вип. 30. – С. 430-439.
10. Нечипоренко Ю.С. Розвиток парламентської опозиції в Україні як ознака демократичної і правової держави [Текст] / Ю.С. Нечипоренко // Аналітичне видання «Юридичний журнал». – К.: «Юстиніан», 2010. – № 11(101). – С. 134.
11. Зеленько Г.І. Вплив політики «розвиненого соціалізму» на процеси становлення громадянського суспільства (на прикладі країн ЦСЄ та України) [Текст] / Г.І. Зеленько // Політологічний вісник: збірник наукових праць. Вип. 24. – Київ: Інтас, 2007. – С. 287-288.

*Масловська Олена Миколаївна,
аспірантка кафедри політичних наук
НПУ імені М.П. Драгоманова*

УДК 328.123(477)

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ТА ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ ОПОЗИЦІЇ В УКРАЇНІ

У статті дано тлумачення поняття «політичної опозиції» як інституту демократичної політичної системи, метою якого є артикуляція інтересів і цінностей, які не представлені в діяльності правлячого режиму. Уточнено хронологію етапів формування вітчизняної політичної опозиції, здійснено її історіософську розвідку. Визначено чинники, які обмежують ефективність парламентської опозиції в Україні та заважають налагодженню конструктивних відносин між владою та опозицією.

Ключові слова: *опозиційність, парламентська опозиція, демократія, інституціоналізація, політичний інститут, політична система.*

У статті проводиться аналіз поняття «политическая оппозиция», как института демократической политической системы, целью которой есть артикуляция интересов и ценностей, которые не представлены в деятельности управляющего режима. Уточнено хронологию этапов формирования отечественных политических оппозиций, проведено ее историографическую разведку. Определены факторы которые уменьшают эффективность парламентской оппозиции в Украине, мешают наладить отношения между владой и оппозицией.

Ключові слова: *опозиционность, парламентская оппозиция, демократия, институционализация, политический институт, политическая система.*

In the article interpretation of concept "political opposition" is given as to the institute of the democratic political system, the aim of that is an articulation of interests and values that is not presented in activity of the ruling mode. Chronology of the stages of forming of home political opposition is specified. Factors that limit efficiency of parliamentary opposition in Ukraine and interfere with adjusting of structural relations between power and opposition are certain.

Keywords: *oppositionness, parliamentary opposition, democracy, political institute, political system.*

Актуальність теми. Конструктивна діяльність парламентської опозиції у демократичних державах забезпечує конкуренцію альтернативних напрямів розвитку та діяльності різних сфер суспільного життя і залежить зокрема від рівня її формальної інституалізації та можливості впливу на законодавчий процес. В українських реаліях обмеженість можливостей парламентської опозиції впливати на ухвалення рішень з одного боку фактично знімає з неї політичну відповідальність перед виборцями, а з іншого – спонукає до таких позапарламентських методів діяльності, як, наприклад, організація масових мітингів чи протестів, апелювання до різних міжнародних інституцій щодо утисків опозиції. Тому представниками різних депутатських фракцій до парламенту останніх двох скликань було внесено більше десяти законопроектів щодо унормування різних аспектів діяльності парламентської опозиції. Зважаючи на це, дослідження необхідності інституалізації парламентської опозиції та гарантування її прав є актуальним.

Метою статті є з'ясування особливостей інституалізації парламентської опозиції в Україні та світі, аналіз практики опозиційної діяльності у Верховній Раді України за різних політико-правових умов та надання рекомендації щодо її подальшої інституалізації. Для порівняння діяльності парламентської опозиції обрано періоди 5 та 7 сесії Верховної Ради України VI скликання, оскільки опозиційна діяльність упродовж цих періодів мала суттєві відмінності: з Регламенту Верховної Ради України вилучили главу, що врегульовувала опозиційну діяльність в парламенті, а також відбулося переформатування складу більшості та опозиції.

Ступень розробки проблеми. Наукова дискусія відносно місця та ролі політичної опозиції в сучасному суспільстві розпочалось в західних країнах приблизно п'ятдесят років тому. М. Дюверже, А. Камю, Ж.П. Сарт, Г. Маркузе, Е. Фромм, А. Турен, Ч. Мілс, Р. Даль та ін.. автори представили докази соціальної, політичної та духовної потреби суспільство в справжній опозиції, конструктивна діяльність якої давала поштовх розвитку демократії, оновленню суспільства та утвердженню в ньому справедливості.

Серед українських науковців, які займаються проблемою політичної опозиції слід відмітити: М. Михальченка, Д. Видріна, В. Андрущенко, І. Кураса, В. Якушика, Р. Павленка, С. Рядова, Г. Постриганя, П. Шляхтуна, С. Губернського, С. Полохала, Д. Шелеста, З. Самчук, Ю. Бадзьо, І. Павленка, О. Совгирю, Н. Вінничук, С. Бондар та ін.

Основний текст. Опозиція — протиставлення одних поглядів чи дій у політиці іншим, партія або група, що виступає врозрід з думкою більшості або з панівною думкою і висуває альтернативну політику, інший спосіб вирішення проблем. Політична опозиція — необхідний елемент політичної системи, що сприяє її ефективному функціонуванню.

Найважливішими практиками, що відображають сутність парламентської опозиції і тенденції її становлення як інституту в Україні, є участь опозиції в формуванні порядку денного засідань ВРУ, внесення власних законопроектів, робота в профільних комітетах (зокрема, керівництво ними), а також формування і діяльність опозиційного уряду.

Після відновлення попередньої редакції Конституції України інститути парламентської більшості та опозиції втратили правовий статус, внаслідок чого відносини між ними формуються з урахуванням політичної практики першого етапу становлення парламентської опозиції. Відтак, на посадах, які раніше були закріплені за парламентською опозицією, перебувають переважно її представники. Водночас комітет з питань бюджету, комітет з питань Регламенту, депутатської

етики та забезпечення діяльності Верховної Ради України, комітет з питань правосуддя зараз очолюють представники парламентської більшості. Також тривалий час після переформатування складу парламентської більшості та опозиції Комітет з питань свободи слова та інформації очолював представник парламентської більшості.

З урахуванням закріплених у попередній редакції Регламенту Верховної Ради України (далі - Регламент) парламентських традицій формується тижневий порядок денний пленарних засідань парламенту. Так, кожної пленарної сесії відводиться час для розгляду питань, що підготовлені парламентською опозицією. Проте практика розгляду парламентом у цей день законопроектів свідчить про низьку ефективність такої форми парламентської діяльності. З однієї сторони, парламентська опозиція вказує, що через незначні процедурні неточності Апаратом Верховної Ради до порядку денного сесії довго не включаються нагальні, з її точки зору, законопроекти, а ті, що включаються, розглядаються здебільшого за скороченою процедурою та за принципом фракційної приналежності. З іншої сторони, парламентська більшість вказує на неможливість підтримки більшості законопроектів, внесених парламентською опозицією через їх недостатню фахову підготовленість.

До політичних традицій, що формуються у вітчизняному парламенті, слід віднести діяльність опозиційного уряду. В європейській парламентській практиці опозиційний уряд є механізмом парламентського контролю за діяльністю влади, розробки альтернативної політики, підготовки команди та стратегії для розвитку держави в разі перемоги на виборах. Узагальнено опозиційний уряд є мозковим центром парламентської опозиції, що має забезпечити фахове виконання нею своїх функцій.

У Верховній Раді України VI скликання функціонувало два опозиційних уряди: перший було сформовано у грудні 2007 року фракцією Партії регіонів, а другий – у березні 2010 року фракцією Блоку Юлії Тимошенко і частиною фракції Блоку «Наша Україна-Народна Самооборона». При цьому обидва опозиційні уряди діяли певний час як за умов законодавчого унормування свого статусу та прав, так і за відсутності такого внормування.

Із вересня 2008 р. по жовтень 2010 року основні права опозиційного уряду були врегульовані Регламентом. Зокрема стаття 72 Регламенту встановлювала, що опозиційний уряд здійснює моніторинг діяльності Уряду, а народні депутати - члени опозиційного уряду готують альтернативні пропозиції щодо Програми діяльності Кабінету Міністрів України, проектів загальнодержавних програм та інших законодавчих пропозицій Уряду. Проте порівняльний аналіз діяльності парламентської опозиції та її уряду не виявив суттєвих відмінностей у їх роботі в залежності від законодавчого закріплення їх статусу та прав. Також слід зазначити, що більшість прав опозиційного уряду, закріплених раніше у Регламенті можуть реалізовуватися через законодавчу ініціативу народних депутатів, що входять до парламентської опозиції.

В українському політикумі вже сформувалася усталена думка про важливість інституту опозиції для розвитку парламентаризму, однак це не впливає на ефективність діяльності опозиції. На сучасному етапі розвитку парламентаризму діяльність парламентської опозиції не позбавлена певних недоліків. Зокрема парламентська опозиція здебільшого сконцентрована на виконання однієї з своїх функцій – критиці дій влади, не приділяючи достатньої уваги іншим, не менш важливим, функціям.

Сподівання на те, що унормування статусу та прав парламентської опозиції вплине на підвищення ефективності її діяльності, не виправдалося. Аналіз діяльності парламентської опозиції у Верховній Раді України VI скликання за різних політико-правових умов свідчить, що скасування законодавчо визначених прав парламентської опозиції, яке відбулося у 2010 році, суттєво не вплинуло на результативність її діяльності. Крім того, більшість раніше унормованих прав парламентської опозиції зараз можна реалізовувати в межах Законів України «Про статус народного депутата України» та «Про Регламент Верховної Ради України».

Порівняння наведених у додатку 2 показників вказує на низький ступінь використання опозиційними депутатськими фракціями інструментів наявних впливу на ухвалення рішень. Водночас необхідно враховувати, що зміна виборчої системи на змішану (мажоритарно-пропорційну), анонсована Робочою групою з питань удосконалення законодавства про вибори,

приведе до істотного оновлення кадрового складу Верховної Ради наступного скликання, створення інших конфігурацій парламентської більшості та опозиції, а можливо й запровадження нового принципу розподілу керівних посад.

В умовах неусталеності політичних традицій, порушення політичних домовленостей між парламентською більшістю та опозицією, недосконалості окремих парламентських процедур інститут парламентської опозиції потребує певних формальних гарантій для виконання своїх функцій. Зважаючи на це доцільно реалізувати такі заходи:

1. Внести зміни і доповнення до Регламенту Верховної Ради України щодо гарантування права парламентської опозиції на:

- посаду одного із заступників Голови Верховної Ради України та представництво у керівництві комітетів. Насамперед йдеться про комітети з питань бюджету, з питань Регламенту та депутатської етики, з питань свободи слова та інформації. Водночас парламентська опозиція має утримуватися від зриву роботи комітетів шляхом відмови від участі у їх засіданнях (особливо там, де керівні посади закріплені за парламентською опозицією);

- самостійне формування порядку денного засідань (один день на тиждень чи певні години щодня). При цьому необхідно забезпечити дотримання вимог Бюджетного кодексу України та Регламенту Верховної Ради України щодо внесення соціально спрямованих законопроектів лише з фінансово-економічним обґрунтуванням;

- отримання за депутатськими запитами всіх необхідних матеріалів для якісної та вчасної підготовки опозиційним урядом альтернативних законопроектів (зокрема після внесення до парламенту Програми діяльності Кабінету Міністрів України та затвердження Урядом орієнтовного плану законопроектних робіт на конкретний рік).

2. Прийняти передбачений частиною четвертою статті 89 Конституції України закон про організацію і порядок діяльності тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України, які утворюються для розслідування питань, що становлять суспільний інтерес. У цьому законі насамперед слід передбачити, що у разі, якщо ініціатором створення тимчасової спеціальної комісії є парламентська опозиція, і за її створення проголосувала не менш ніж одна третина від конституційного складу парламенту, то право на формування керівного складу, визначення основних завдань та термінів діяльності такої комісії має належати парламентській опозиції. При цьому кількісний склад членів тимчасової спеціальної комісії повинен формуватися з урахуванням принципу пропорційного представництва всіх депутатських фракцій.

Гарантування цих прав парламентської опозиції сприятиме подальшому розвитку парламентаризму, розбудові здорової конкуренції політичних ідей та програм, направленню протестних настроїв у конструктивне русло, посиленню політичної відповідальності парламентської опозиції перед виборцями.

Література:

1. Галушко О. П. Політичні партії як суб'єкт парламентської діяльності / О. П. Галушко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Філософія. Політологія. – 2006. – Вип. 77. – С. 107
2. Гордієнко М. Парламентські вибори як шлях до структуризації політичної системи / М. Гордієнко // Віче. – 2006. – № 11-12. – С. 34.
3. Француз А. Й. Політичні партії і проблеми посилення їх ролі у здійсненні державної влади / А. Й. Француз // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2004. – № 8 (34) – С. 5-15.
4. Політико-правові інститути сучасності: Структура, функції, ефективність / За заг. ред. М. І. Панова, Л. М. Герасіної. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2005. – С. 191.
5. Скрипнюк В.М. Політичні партії і державна влада: організаційно-правові проблеми взаємодії // Держава і право/ Зб. наук. праць. Юрид. Політ. Науки. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – С. 56.
6. Совгіря О. В. Правовий статус парламентської опозиції: Навч. посібник / О. В. Совгіря. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – С. 16.

7. Шведа Ю. Р. Політичні партії: Енциклопедичний словник / Ю. Р. Шведа. – Львів: «Астролябія», 2005. – С. 257-258.
8. Сарторі Дж. Порівняльна конституційна інженерія: Дослідження структур, мотивів і результатів / Дж. Сарторі. – К.: АртЕк, 2001. – С. 89.
9. Україна: стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки – 2005. – К.: Знання України, 2005. – С. 102-103.

Прядко Тетяна Петрівна,
*аспірантка кафедри політичних наук
НПУ імені М.П. Драгоманова*

УДК 321.02

ПОПУЛІСТСЬКІ МЕТОДИ ПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті здійснена спроба аналізу основних популістських методів як інструментів і форм політичної діяльності.

Ключові слова: популізм, політична діяльність, політичний лідер, народні маси.

В статье анализируются основные популистские методы как инструменты и формы политической деятельности.

Ключевые слова: популизм, политическая деятельность, политический лидер, народные массы.

Populist methods of political activity as the instruments and forms of political activity are analyzed in the article.

Keywords: populism, political activity, political leader, masses of the people.

У сучасних умовах, що характеризуються суперечливістю і нестабільністю, глибоким кризою в соціально-економічній, політичній і конституційно-правовій сферах, у нашому суспільстві одержало широке поширення таке явище, як популізм.

“Популюс” у перекладі з латинського “народ”. Від цього кореня в європейських мовах утворилося багато слів, у тому числі і в російській мові у ХІХ ст. слова “популярність”, “популярний”. Однак при всьому співзвуччі популярність не тотожна популізму. Популізм – поняття, що виражає різні явища. Популізм виявляється не лише в умовах боротьби політичних сил, лідерів за владу, а і в інших сферах політичної діяльності: національно-визвольному русі, зовнішній політиці тощо. Під політичним популізмом розуміють певний стиль проведення політики, що апелює до “народу”, який трактується як цілісне тіло, наголошуючи на безпосередніх зв'язках між “народом” і популістичним лідером. У цьому контексті політичний популізм є своєрідною технікою ведення політичної діяльності. Український дослідник М. Мінаков популізмом називає особливу логіку політичної дії, яка заснована на своєрідній грі у піддавки між лідером і виборцями, на униканні розумних програм, планів, аргументів, побудована на обіцянках, невиконанні цих обіцянок, гра на емоціях, а не на розумі. Власне кажучи, це є уникання справжньої політичної дії [4].

Феномен політичного популізму, форми його прояву в різноманітних історичних умовах розглядався дослідниками суспільних явищ багатьох національних наукових шкіл. Відомий американський історик Р. Хофстедтер підкреслює позитивну роль популізму у США у формуванні відповідальності держави за загальний добробут. Про вплив популізму на становлення демократичних процедур писав американський дослідник Е. Голдмен [6]. Російський вчений М. Баранов досліджує загальнотеоретичні положення феномену політичного популізму та особливості його прояву в Росії [2]. Український дослідник А. Романюк розглядає популізм як політичну доктрину [5]. Комплексному аналізу в українській політології явище політичного популізму не піддавалося, особливої уваги потребує, на нашу думку, дослідження особливостей